

Tietoja Helsingin suurista ja keski- suurista perheistä sekä niiden oloista vuonna 1943

TILASTOLLINEN SELVITYS

Laatinut *Armas Nieminen*.

I. JOHDANTO.

1. Selvityksen toimeenpano.

Väestöliitto tarvitsee toiminnassaan suurten perheiden hyväksi mahdollisimman täydellisiä ja tarkkoja tietoja sellaisista perheistä ja niiden oloista. Mutta näitä asioita valaisevia selvityksiä ei juuri ole olemassa. Väestöpoliittisten näkökohtien mukaan järjestetyt suurisuuntaiset tilastolliset tutkimukset taas ovat siksi työläitä ja siksi suuria kustannuksia vaativia, ettei liitto toimintansa alkuaikoina ole saattanut niitä ryhtyä suorittamaan. Sen vuoksi on pyritty käyttämään vähäisiäkin mahdollisuuksia tietojen saamiseksi monilapsisten perheiden oloista.

Tässä mielessä Väestöliiton hallitus päätti kansanhuoltomministeriön suostumuksella ja Helsingin kansanhuoltolautakunnan myötävaikutuksella käyttäen hyväksi maaliskuussa 1943 suoritettavaa elintarvikekorttien jakelua toimeenpanna selvityksen niiden perheiden oloista, joilla oli oikeus saada suurempaan viljatuotteiden jakelumäärään oikeuttavat ostokortit sekä lisärasvakortit. Tutkittavat perheet olivat siis sellaisia, joihin niiden yhteydessä

asuvina perheenjäseninä kuului vähintään neljä vuonna 1925 tai sen jälkeen syntynyttä lasta. Perheen yhteydessä asuviksi perheenjäseniksi luettiin tällöin perheen päähenkilön tai hänen aviopuolisonsa mainittuna aikana syntyneet lapset ja ottolapset, jotka pysyväisesti asuivat ja säännöllisesti nauttivat pääasiallisen päivittäisen ravintonsa samassa perheessä.

Tutkimus toimeenpantiin nimenomaan ostokorttijakelun yhteydessä, koska tässä suuret ja keskisuuret perheet olivat erikois-asemassa. Näin ollen saatettiin käyttäen hyväksi elintarvikekorttien jakelun edellyttämää organisaatiota tutkimusaineiston keräyksen aiheuttamatta mitään lisäkustannuksia hankkia tietoja lisäostokortteihin oikeutetuista perheistä ja niiden oloista. Selvitys päätettiin kuitenkin ainakin aluksi rajoittaa koskemaan vain Helsingin kaupungissa asuvia perheitä.

Tutkimuksen järjestelyä sekä kyselylomakkeen sisältöä ja muotoa koskeviin neuvotteluihin ottivat osaa Väestöliiton puheenjohtaja, fil.toht. *V. J. Sukselainen* ja toiminnanjohtaja, hovioik. ausk. *Heikki von Hertzen*, fil.maist. *Gunnar Fougstedt*, agronomi *Erkki J. Kinnunen*, fil.maist. *Iisakki Laati*, maat. ja metsät. kand. *Artturi A. Lehtinen*, kanslianeuvos, fil. maist. *G. Modeen*, fil.maist. *Elli Saurio* sekä tutkimuksen suorittaja, fil.maist. *Armas Nieminen*.

Tutkimusaineiston keräämiseksi jaettiin yksityiskohtaiset painetut kyselylomakkeet ostokorttien ohella lisäkortteihin oikeutetuille perheille täytettäväksi ja palautettaviksi talojen isännöitsijäin välityksellä kansanhuoltolautakunnalle, joka ne toimitti edelleen Väestöliitolle.

Palautetut lomakkeet oli yleensä täytetty tunnollisesti. Puutteellisuksiakin kuitenkin ilmeni, mutta ne saatiin miltei poikkeuksetta korjatuiksi puhelimitse ja henkilökohtaisilla käynneillä suoritetuilla täydennystiedusteluilla. Useimmin esiintyviä vajavaisuuksia olivat puutteelliset tiedot kuukausituloista, vanhempien ammatista ja koulusivistyksestä, vuokran suuruudesta sekä asunnon pinta-alasta.

Tutkimusaineisto tuli lisätiedustelujen jälkeen käsittämään kaikkiaan 575 täytettyä kyselylomaketta. Aineiston alkukäyttely suoritettiin Väestöliiton toimistossa.

2. Tutkimusaineistosta johtuvat rajoitukset.

Selvityksen tulosten merkityksen arvostelemiseksi olisi tarpeen tietää, kuinka suuren osan 575 tutkittua perhettä muodosti kaikista niistä helsinkiläisistä perheistä, jotka olivat oikeutettuja lisäostokorttien saantiin ja jotka siis kuuluivat tutkimuksen kohteena olevaan perheiden ryhmään. Tätä tietoa ei kuitenkaan ole mahdollista tarkkaan ilmoittaa, koska Helsingin kansanhuoltolautakunnassakaan ei tästä asiasta ole tehty minkäänlaista tilastoa. Näin ollen ei ole selvyttä siitä, kuinka monta perhettä niistä, jotka tämän selvityksen toimittamisaikana olisivat ominaisuuksiensa puolesta olleet tutkimuksenalaisia, tosiasiallisesti on jäänyt selvityksen ulkopuolelle. Käsityksen tutkimuksen yleispätevyydestä saa kuitenkin, kun ottaa huomioon, että lisäostokortteihin oikeutettuja perheitä syksyllä 1942 toimitetun elintarvikekorttijakelun ajankohtana Helsingin kansanhuoltolautakunnan silloin laatiman yhteenvedon mukaan oli kaikkiaan 628. Tästä määrästä vuonna 1943 tutkittujen tapausten luku, 575, on 91,6 %. Koska Helsingin väestösuhteet eivät puolen vuoden kuluessa ole paljonkaan muuttuneet, ei lomakkeiden palauttamisen laiminlyönnin johdosta selvityksen ulkopuolelle jääneiden perheiden määrän siis voitane katsoa sanottavasti heikentävän tutkimuksen tuloksia.

Sen sijaan tekee tutkittujen perheiden vähälukuisuus varovaisuuden tarpeelliseksi tehtäessä yleisiä johtopäätöksiä Helsingin väestöoloista tämän selvityksen perusteella. Käsittäähän aineisto vain puolen tuhatta yksityistapausta. Mutta tutkimuksenalaisten perheiden olot kyllä saavat tästä selvittelystä monenlaista valaisua.

Eräs huomautus on lisäksi tehtävä tutkimuksen tuloksiin nähden. Kohteensa puolesta selvitykseen nimittäin sisältyy se rajoitus, että se ei valaise kaikkien niiden helsinkiläisten perheiden oloja, joissa oli vähintään neljä lasta, vaan ainoastaan niiden, joissa ainakin neljä lasta oli määrättyä ikärajaa nuorempia sekä muun perheen yhteydessä eläviä. Näin ollen kysymykseen tulivat vain »nuoret» perheet, s.o. sellaiset, joissa vanhemmat olivat niin nuoria, että neljä viimeistä lasta oli syntynyt 18 viimeisen vuoden kuluessa. »Vanhemmat» suuret perheet jäivät siten selvityksen ulkopuolelle. Tämä puutteellisuus johtui siitä, että tutkimus kyt-

kettiin ostokorttien jakeluun. Mahdollisuuksia selvityksen toimeenpanoon muilla tavoin ei kuitenkaan ollut olemassa.

Tässä yhteydessä mainittakoon, että sellaisia ruokakuntia, joissa perheen *kaikkien* jäsenten luku oli vähintään kuusi, oli tilastollisen päätoimiston keväällä 1941 elintarvikekorttien jakelun yhteydessä suorittaman väestötiedustelun mukaan Helsingissä yhteensä 2492¹, mistä määrästä käsittelynalaiset 575 perhettä muodostavat vain 23,1 %.

Koska nyt esillä olevassa tutkimuksessa on kysymys sellaisista perheistä, jotka useassa tapauksessa vielä kasvavat, ei tässä yleensä ole tehty lasten erilaiseen lukumäärään perustuvia johtopäätöksiä, koska siten saatettaisiin johtua ennaikaisiin tuloksiin. Sen sijaan on ryhmittelemällä tutkimuksenalaisia perheitä erilaisten perusteiden mukaan ja vertaamalla siten saatuja tietoja muuhun Helsingin väestöoloja valaisevaan tilastoaineistoon koitettu hankkia lisäselvitystä näistä pääkaupungin oloihin katsoen suurista perheistä ja niiden olosuhteista.

II. PERHEIDEN SUURUUS JA KIELISUHTEET.

Ryhdyttäessä tutkimuksen tuloksia selvittämään lienee mielenkiintoista ensin luoda silmäys tutkimuksenalaisten perheiden suuruuteen. Mikäli tällöin otetaan huomioon perheiden kaikkien elossa olevien lasten lukumäärä, siis myös 18 vuotta vanhemmat lapset sekä otto- ja kasvattilapset, joita jälkimmäisiä kuitenkin oli vain 9 perheessä yhteensä 10 lasta, todetaan seuraavan yhdistelmän valossa Helsingin suurten ja keskisuurten sekä samalla »nuorten» perheiden määrä yllättävän pieneksi.

Kotikieli	Perheitä, joissa lapsia oli									Yht.
	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Suomi	252	119	53	37	19	11	3	4	—	498
Ruotsi	36	15	10	4	3	4	1	2	2	77
Yhteensä	288	134	63	41	22	15	4	6	2	575
% koko määrästä.	50,1	23,3	11,0	7,1	3,8	2,6	0,7	1,0	0,4	100,0

¹ Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 34, 1942—1943, s. 35. Helsinki 1944.

Kiinnitettäessä huomiota kielisuhteisiin havaitaan edellä olevasta asetelmasta, että suomenkielisiä perheitä oli 498 eli 86,6 % ja ruotsinkielisiä 77 eli 13,4 %. Vertauksen vuoksi mainitakoon, että kaupungin koko läsnäolevasta väestöstä vuoden 1940 päättyessä suomenkielisiä oli 73,0 %, ruotsinkielisiä 25,4 % ja muunkielisiä 1,6 %. Lasten lukumäärää tarkasteltaessa huomataan 9—12 lapsen perheiden olleen suhteellisesti yleisempiä ruotsinkuin suomenkielisten keskuudessa, mutta tutkittujen tapausten vähälukuisuus ei tässä oikeuta pitemmälle meneviin johtopäätöksiin.

Tutkimuksenalaisissa perheissä oli elossa olevia lapsia kaikkiaan 2928. Tällaisia suuria perheitä tämän käsitteen väestöpoliittisessa mielessä, esimerkiksi perheitä, joissa on ainakin 7 lasta, oli siis noin kolmannesmiljoonaa asukasta käsittävässä pääkaupungissa yllättävän vähän, vain 90. Keskimääräinen lasten lukumäärä tutkimuksenalaisissa perheissä olikin ainoastaan 5,09.

Sellaisia perheitä, joissa olisi ollut kaikkiaan 14 omaa lasta, ellei niissä lapsia olisi kuollut, oli 3, sellaisia, joissa olisi ollut 13 lasta, 1, ja 12 lapsen perheitä 7. Kuolemantapauksia lasten keskuudessa oli sattunut yhteensä 171 perheessä (29,7 % kaikista perheistä). 15 perheessä (2,6 % kaikista perheistä) oli kuollut 3—6 lasta, 38:ssä (6,6 %) 2 lasta ja 118:ssä (20,5 %) 1 lapsi. Mainitakoon, että erään ajomiehen perheeseen, jossa oli kuollut 3 lasta ja jossa vielä oli jäljellä 6 omaa lasta, oli otettu 2 kasvattilasta. 9 perheessä oli otto- tai kasvattilapsia. Niistä oli 3 perhettä sellaisia, joissa omia lapsia oli kuollut.

III. AMMATTIRYHMITYS.

Erityistä mielenkiintoa herättää kysymys suurten perheiden suhteellisesta määrästä eri yhteiskunta- ja ammattiryhmien keskuudessa. Tätä seikkaa valaisee osaltaan seuraava yhdistelmä, jossa perheet on ryhmitelty päähenkilön elinkeinohaaran ja ammattiaseman mukaan noudattaen samoja jaoitteluperusteita, joita on käytetty 27. 11. 1930 suoritetussa Helsingin väestölaskennassa.¹

¹ Suomen virallinen tilasto VI. Nide 71: 1, s. 48. Helsinki 1932.

Asema ammatissa

Kaikkiaan

Elinkeinohaara	Itsenäiset suuryrittäjät		Itsenäiset pienyrittäjät		Pääallystö	Ylempi teknill. henkilökunta ja ammattikoul. saan. virkailijat		Virkamiehet ja konttori- henkilökunta	Työnjohtajat ja esimiehet	Työntekijät ja palveluskunta	Tuntematon	Luku	% koko määrästä
	Itsenäiset suuryrittäjät	Itsenäiset pienyrittäjät	Ylempi teknill. henkilökunta ja ammattikoul. saan. virkailijat	Virkamiehet ja konttori- henkilökunta									
Maatalous sivuelinkeinoineen	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	0,4
Teollisuus ja käsityö	8	23	8	11	7	8	192	—	—	—	—	257	44,7
Liikenne	3	8	—	1	7	1	45	—	—	—	—	65	11,3
Kauppa	6	4	10	2	9	4	10	—	—	—	—	45	7,8
Julkinen toiminta ..	—	—	1	5	47	5	63	—	—	—	—	121	21,0
Vapaat ammatit ...	11	2	3	4	4	—	3	—	—	—	—	27	4,7
Kotitaloustyö sekä muut ammatit ...	—	—	—	—	—	—	45	—	—	—	—	45	7,8
Ilman ammattia tai ammatti tuntematon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	13	2,3
Yhteensä	28	38	22	23	74	18	359	13	—	—	—	575	100,0
Yhteensä, %	4,9	6,6	3,8	4,0	12,9	3,1	62,4	2,3	—	—	—	100,0	

Suurin osa perheistä, lähes 2/3, kuului siis työntekijäin ja palveluskunnan yhteiskunnalliseen ryhmään ja tästä erityisesti teollisuustyöväkeen (kokonaista 192 perhettä eli noin 1/3, nim. 33,4 %). Jotta kuitenkin voitaisiin vastata kysymykseen, missä ammattiryhmissä suuret perheet suhteellisesti katsoen olivat yleisimpiä myös näiden ryhmien suuruuden huomioonottaen, olisi tarpeen tietää, millä tavalla Helsingin kaikki perheet jakaantuivat eri ammattiryhmien kesken. Koska tällaista tilastoa ei kuitenkaan ole käytettävissä, verrattakoon tästä tutkimuksesta saatuja tuloksia seuraaviin lukuihin, jotka osoittavat, suuriko osa Helsingin perheiden päänäköistä ja yksityisistä itsenäisistä henkilöistä tilastollisen päätoimiston keväällä 1941 elintarvikekorttien jakelun yhteydessä

suorittaman tiedustelun mukaan sekä vuonna 1930 toimeenpannun väestölaskennan mukaan kuului eri elinkeinohaaroihin.

Elinkeinohaara	Helsingin kaikkien perheiden päähenkilöt ja yksityiset itsenäiset,		Tutkimuksenalaisten perheiden päähenkilöt,
	%		%
	v. 1941	v. 1930	
Maatalous	0,5	1,5	0,4
Teollisuus ja käsityö	32,1	30,0	44,7
Liikenne	6,1	6,7	11,3
Kauppa	18,5	19,7	7,8
Vapaat ammatit	17,7	7,4	21,0
Julkinen toiminta		4,7	4,7
Muut ammatit sekä ilman ammattia ja ammatti tuntematon	25,1	30,0	10,1
Yhteensä	100,0	100,0	100,0

Edellä olevien numerojen mukaan on suuriperheisiä Helsingissä suhteellisesti eniten niiden ammattiryhmien keskuudessa, joihin kuuluvat saavat toimeentulonsa julkisista viroista tai toimista, teollisuudesta tai käsityöstä taikka sitten liikenteestä. Vähemmän suuria perheitä sen sijaan on kaupan alalla toimivien piirissä. Tämä seikka johtuu m.m. siitä, että kaupasta elatuksensa saavien joukossa on runsaasti naimattomia naisia, jotka tilastossa luetaan »yksityisten itsenäisten» ryhmään kuuluviksi. Koska edellä olevaan vertailevaan yhdistelmään sisältyy muitakin kuin perheiden päähenkilöitä, ei sen nojalla siis ole pääteltävissä, miten perheet jakaantuivat lukuisuutensa puolesta eri ammattiryhmien kesken, käytettävissä kun ei ole perheenmuodostuksen yleisyyttä eri ammattiryhmissä valaisevia tietoja.

Mielenkiintoista on myös verrata erilaisessa yhteiskunnallisessa asemassa, eri ammattiasemassa, olevia tutkimuksenalaisia perheitä vastaavassa asemassa olevien henkilöjen koko määrään. Koska uudempia lukuja ei ole käytettävissä, on tätä kysymystä selviteltäessä täytynyt tyytyä niihin tietoihin, jotka saatiin Helsingin väestölaskennassa vuonna 1930. Seuraava yhdistelmä on saatu siten, että mainittua väestölaskentaa koskevasta tilastosta on laskettu, miten Helsingin väestö suhteellisesti jakaantui eri ammattiaseman

omaaviin väestöryhmiin.¹ Vertailun tulokset muodostuvat seuraavannlaisiksi:

Ammattiasema	Perheiden päähenkilöt Tutkimuksenalaisten ja yksityiset itsenäiset perheiden päähenkilöt,	
	v. 1930, %	%
Itsenäisiä elinkeinonharjoittajia	10,4	11,7
Päällystöä (johtajia ja isännöitsijöitä)	1,1	3,9
Ylempää teknillistä henkilökuntaa ja ammattikoulutuksen saaneita virkailijoita ...	4,2	4,1
Virkamiehiä ja kontt.henkilöitä	21,6	13,2
Työnjohtajia ja esimiehiä	2,0	3,2
Työntekijöitä ja palveluskuntaa	60,7	63,9
Yhteensä	100,0	100,0

Voidaan siis todeta, että Helsingin suurten perheiden suhteellinen määrä ei edellä olevien numerujen mukaan näytä olevan riippuvaisuussuhteessa ammattiasemaan, paitsi sikäli, että ne virkamiesten ja konttorihenkilökunnan keskuudessa ovat harvinaisempia kuin muissa yhteiskuntaryhmissä. Tämä johtuu suureksi osaksi naimattomien naisten lukuisuudesta konttorihenkilöjen keskuudessa.

IV. SIVISTYSTASO.

Tutkimuksenalaisten perheiden päähenkilöjen sivistystaso käy ilmi seuraavasta yhdistelmästä.

Sivistysmäärä	Perheitä	
	Luku	%
Kansakoulukurssia suorittamattomia	48	8,4
Kansakoulun käyneitä	380	66,1
Keskikoulusivistyksen saaneita	50	8,7
Ylioppilaita	25	4,3
Korkeakoulututkinnon suorittaneita	72	12,5
Yhteensä	575	100,0

Suurten perheiden muodostuminen ei siis pääkaupungissa rajoitu ainoastaan siihen väestönosaan, joka ei ole saanut korkeampaa

¹ Henkilöitä, jotka olivat ilman ammattia tai joiden ammatti oli tuntematon, ei tässä asetelmassa ole otettu huomioon.

opillista sivistystä. Jonkinlaisen vertauskohdan saamiseksi rinnastetaan seuraavassa edellämainitut luvut Helsingin väestölaskennan yhteydessä vuonna 1930 saatuihin numeroihin, joista näkyy, suuri osa Helsingin 30 vuotta täyttäneistä asukkaista kuului eri sivistysryhmiin.

Sivistysmäärä	30 v. täyttäneet	Tutkimuksenalaisten
	asukkaat v. 1930, %	perheiden päähenkilöt, %
Kansakoulukurssia suorittamattomia	34,7	8,4
Kansakoulun käyneitä	45,3	66,1
Keskikoulukurssin suorittaneita	10,2	8,7
Korkeamman siv. saaneita	9,1	16,8
Sivistysmäärä tuntematon	0,7	—
Yhteensä	100,0	100,0

Sivistystaso, mikäli sitä voidaan mitata koulunkäynnin määrällä, oli näin ollen tutkimuksenalaisten perheiden päähenkilöjen keskuudessa korkeammalla kannalla kuin Helsingin 30 vuotta täyttäneen väestön keskuudessa yleensä.

Jo esitetyn lisäksi mainittakoon, että ammattikoulua oli tutkimuksenalaisten perheiden päähenkilöistä käynyt 70 eli 12,1 %.

V. ISOVANHEMPIEN KODIN LAPSILUKU.

Kysymystä siitä, suuristako perheistä tutkimuksenalaisten perheiden vanhemmat itse olivat peräisin, valaisee seuraava yhdistelmä, joka osoittaa, montako lasta heidän vanhemmillaan aikoinaan oli ollut.

Perheitä, joiden äidin vanhemmilla oli ollut lapsia	Perheitä, joiden isän vanhemmilla oli ollut lapsia						Yht.
	1—3	4—6	7—9	10—12	13—15	yli 15	
1—3	19	33	23	19	1	—	95
4—6	40	65	59	15	4	1	184
7—9	22	57	65	28	13	2	187
10—12	17	21	29	18	3	1	89
13—15	1	2	4	2	1	—	10
yli 15	2	2	1	4	1	—	10
Yhteensä	101	180	181	86	23	4	575

Siis sellaisia perheitä, joiden molemmilla isovanhemmilla on ollut ainakin 4 lasta, oli 398 eli yli kaksi kolmannelta tutkituista perheistä, nim. 69,2 %. Sellaisia perheitä, joiden toisella isovanhemmalla on ollut vähintään 4 lasta, olivat miltei kaikki (556) eli 96,7 %, sellaisia, joiden suhteen mainittu minimiluku oli 7, 418 eli 72,7 % ja sellaisiakin, joiden toisella isovanhemmalla on ollut ainakin 10 lasta, niin suuri määrä kuin 192 eli 32,7 % tutkituista perheistä.

VI. NYKYISTÄ AVIOLIITTOA EDELTÄNEET LAPSET.

Sellaisia perheitä, joissa äidillä oli lapsia hänen edellisestä avioliitostaan, oli 23 (4,0 %) sekä sellaisia, joissa isällä oli edellisessä avioliitossa syntyneitä lapsia, 30 (5,2 %). Sellaisia perheitä taas, joissa oli ennen avioliiton solmimista syntyneitä yhteisiä lapsia, oli 59 (10,3 %) ja sellaisia, joissa äidillä oli aviottomia lapsia ajalta ennen avioliiton solmimista, 9 (1,6 %).

VII. VANHEMPIEN NAIMISIINMENOIKÄ.

Kysymystä siitä, minkä ikäisinä tutkimuksenalaisten perheiden vanhemmat ovat solmineet avioliiton, valaisee seuraava yhdistelmä.

Äidin ikä avioliittoa solmittaessa, v.	Isän ikä avioliittoa solmittaessa, v.												
	Alle 20	20—21	22—23	24—25	26—27	28—29	30—31	32—33	34—35	36—37	38—39	Yli 40	Yht.
Alle 20	6	14	12	7	4	2	5	3	—	1	—	1	55
20—21	4	15	21	31	16	7	—	4	—	2	1	2	103
22—23	5	6	23	28	25	15	11	5	1	—	1	2	122
24—25	2	9	17	27	23	20	6	8	3	2	2	—	119
26—27	—	2	5	10	13	12	9	8	2	3	—	5	69
28—29	—	1	2	7	9	8	8	4	4	2	1	10	56
30—31	—	—	—	1	2	3	6	1	2	2	2	3	22
32—33	—	—	—	—	2	2	—	5	1	1	—	—	11
34—35	1	—	—	1	1	1	1	1	—	1	—	3	10
36—37	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	3
38—39	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	1	4
Yli 40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Yhteensä	18	47	80	113	95	72	46	41	14	14	7	28	575

Tästä tilastosta ilmenee, että yleisin naimisiinmenoikä perheiden isien keskuudessa on ollut 24—25 v. ja äitien joukossa 22—23 v. Koko maassa samoin kuin Helsingissäkin vastaavat luvut ovat olleet miesten keskuudessa 25—29 v. ja naisten 20—24 v. Mitään erikoisuutta ei siis tässä suhteessa voida havaita tutkimuksena laisissa perheissä.

VIII. HELSINGISSÄ SYNTYNEET JA MUUALTA MUUTTA-NEET VANHEMMAT.

Kuten on tunnettua, perustuu suurten ja keskikokoistenkin kaupunkien väestöjen kasvu siihen, että maaseudulta jatkuvasti suuntautuu kaupunkeihin työkykyisessä iässä olevien ihmisjoukkojen virta. Ellei tällaista ilmiötä tapahtuisi, s.o. jos kaupunkien olisi pakko väestönsä suhteen olla omavaraisia, ne ajan mittaan kuolisivat sukupuuttoon. Tämän osoittaa Helsingin suhteen se tosiasia, että pääkaupunkimme väestön nettouusiutumisluvun v. 1931 on laskettu olleen 0,381, s.o. jos muuttoliike ja Helsingin väestön poikkeavaisuus normaalista ikärakenteesta otaksutaan olemattomaksi, oli Helsingin väestön hedelmällisyys vain 38,1 % siitä, mitä sen pitäisi olla, jotta väestö jatkuvasti pysyisi entisen suuruisena.¹

Maaseudulta tulevan ihmisaineksen perustava merkitys perheenmuodostukselle ja väestön kasvulle kuvastuu myös seuraavasta yhdistelmästä, joka osoittaa muualta maasta muuttaneiden osuuden tutkimuksena laisten perheiden muodostumisessa. Asetelmassa perheet on ryhmitelty vanhempien Helsinkiin muuttoian mukaan.

Kuinka vanhana perheenisä on muuttanut Helsinkiin

Kuinka vanhana perheenäiti on muuttanut Helsinkiin	Syntyper. helsink.	0—9-vuot.	10—19-vuot.	20—29-vuot.	30—39-vuot.	40—49-vuot.	Yli 49-vuot.	Mies kuollut ennen muuttoa	Yhteensä
Syntyp. helsink.	31	9	14	14	5	2	—	—	75
0—9-vuot.	8	4	6	8	3	—	—	—	29
10—19-vuot.	15	6	21	43	6	—	1	—	92

¹ VÄINÖ KANNISTO, Helsingin väestötase. Suomalainen Suomi n:o 2 v. 1941.

20—29-vuot.	29	7	21	105	55	4	—	—	221
30—39-vuot.	2	—	3	6	84	25	1	1	122
40—49-vuot.	—	—	—	1	8	23	3	—	35
Yli 49-vuot.	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Yhteensä	85	26	65	177	161	54	5	2	575

Asetelmasta näkyy, että sellaisia perheitä, joissa kumpikin vanhemmista oli syntyperäinen helsinkiläinen, oli vain 31 eli 5,4 % sekä sellaisiakin, joissa vain toinen vanhemmista oli syntyperäinen helsinkiläinen, ainoastaan 98 eli 17,0 %. Sen sijaan sellaisia perheitä, joissa kumpikin vanhemmista oli muualta muuttaneita, oli 446 eli 77,6 %. Yleisin muuttoikä on sekä miesten että naisten ryhmässä ollut 20—29 vuotta eli siis juuri se ikäkaus, jolloin tavallisesti oma koti perustetaan.

IX. TULO- JA VARALLISUUSSUHTEET.

Tutkimuksenalaisten perheiden jakaantuminen kuukausitulon mukaan käy selville seuraavasta yhdistelmästä.

Kuukausitulot, mk

	1.000— alle 2.000	2.000— alle 3.000	3.000— alle 4.000	4.000— alle 5.000	5.000— alle 6.000	6.000— alle 10.000	10.000— alle 15.000	15.000— alle 20.000	20.000— alle 50.000	50.000—	Yhteensä
Perheitä, luku	39	112	139	110	55	58	34	11	10	7	575
Perheitä, %	6,8	19,5	24,2	19,1	9,6	10,1	5,9	1,9	1,7	1,2	100,0

Tämän asetelman suurimmasta tuloryhmästä mainittakoon, että suurituloisimman perheen kuukausitulot olivat Helsingin verotuskalenterin mukaan 104.700 markkaa ja lähinnä suurituloisimman 50.700 markkaa kuukaudessa.

Millaisia käsiteltävänä olevien perheiden tulot olivat verrattuna helsinkiläisten tuloihin yleensä, käy ilmi tarkasteltaessa Helsingin kunnallisverotilastoa. Tämä osoittaa, että verotetuista kaupunkilaisista oli 75,4 % eli siis yli 3/4 sellaisia, joilla v. 1941 oli alle 30.000 markan vuositulot. Sen sijaan lähes 9/10:lla (88,2 %) tutkimuksenalaisista perheistä oli yli 30.000 markan tulot vuo-

nessa. Nämä luvut viittaavat — vaikka otetaankin huomioon verotukseen ilmoitettujen tulojen todellista pienempi määrä — siihen, että suurimmalla osalla pääkaupungin väestöstä ei näytä olevan taloudellisia mahdollisuuksia huolehtia useasta lapsesta. Tutkimuksenalaisista perheistä taas suurin osa eli niukoissa tai ainakin vaatimattomissa oloissa, sillä niistä oli 69,7 %:lla alle 60.000 markan vuositulot. Mutta on kuitenkin todettava, että suuria perheitä oli jonkin verran korkeammassakin tuloluokissa. Nämä tulokset näyttävät joka tapauksessa korostavan pääkaupungissa vallitsevan lapsikäyhyden taloudellisten syiden merkitsevyyttä.

Kokonaista 137 perhettä (23.8 %) oli sellaisia, että niille oli pantu maksettavaksi veroa omaisuudesta. Vastaava luku Helsingin kaupungissa oli vuonna 1938 8.979 fyysillistä henkilöä eli vain 3,6 % kaupungin koko hengillekirjoitetusta väestöstä. Tämä seikka on sopuosinnussa edellämainitun vähätuloisten pääkaupunkilaisten suuren määrän kanssa.

Perheiden toimeentulon kannalta mielenkiintoista kysymystä äidin ja lasten ansiotyön yleisyydestä tutkimuksenalaisissa perheissä valaisee seuraava taulukko.

Kotona asuvien lasten luku	Perheitä kaikkiaan	Perheitä, joissa							
		isä ansaitsee		äiti ansaitsee		laps. ansaitsevat		on »muita» tuloja	
		Luku	% kaik. perheistä	Luku	% kaik. perheistä	Luku	% kaik. perheistä	Luku	% kaik. perheistä
1	2	2	100	1	50,0	—	—	—	—
2	4	4	100	1	25,0	—	—	—	—
3	15	14	93,3	1	16,7	3	20,0	—	—
4	311	270	86,8	74	23,8	64	20,6	28	9,0
5	128	117	91,4	17	13,3	47	36,7	13	10,2
6	61	55	90,0	16	26,2	34	55,7	2	3,3
7	30	28	93,3	3	10,0	21	70,0	2	6,6
8	15	14	93,3	—	—	11	73,3	2	13,3
9	5	5	100	—	—	5	100	1	20,0
10	4	4	100	—	—	3	75,0	—	—
Kaikkiaan	575	513	89,2	113	19,7	188	32,7	48	8,3

Perheiden keskuudessa oli siis äitien ansiotyöllä (19,7 %) huomattava merkitys. Numerot osoittavat, että — niinkuin on luonnollistakin — perheenäitien ansiotyön yleisyys vähenee, sitä mukaa kuin perheet suurenevät. Suuremmissa perheissä sensijaan lasten ansiotyö on merkittävämpää.

Miten perheet, joissa äiti kävi ansiotyössä, jakaantuivat päähenkilön ammatin ja ammattiaseman mukaan, näkyy seuraavista yhdistelmistä.

	Suuryrittäjiä	Pienyrittäjiä	Päällystöä	Ylemp. teknillistä henkilökuntaa ja amm.koulut. saan. virkailijoita	Virkamiehiä ja konttorihenkilöitä	Työnjohtajia ja esimiehiä	Työntekijöitä ja palveluskuntaa	Yhteensä	
Perheitä, joissa äiti ansaitsee, luku	8	2	—	—	27	—	69	106 ¹	
Perheitä, joissa äiti ansaitsee, %	7,5	1,9	—	—	25,5	—	65,1	100,0	
Tutkimuksenalaisia perheitä kaikkiaan, %	5,0	6,7	3,9	4,1	13,2	3,2	63,9	100,0	
	Maatalous	Teollisuus ja käsityö	Liikenne	Kauppa	Julkinen toiminta	Vapaat ammatit	Kotitaloustyö	Ilman ammattia tai ammatti tuntematon	Kaikkiaan
Perheitä, joissa äiti ansaitsee, luku	—	30	8	23	27	1	17	7	113
Perheitä, joissa äiti ansaitsee, %	—	26,5	7,1	20,4	23,9	0,9	15,0	6,2	100,0
Tutkimuksenalaisia perheitä kaikkiaan, %	0,4	44,7	11,3	7,8	21,0	4,7	7,8	2,3	100,0

¹ Henkilöt, jotka olivat ilman ammattia tai joiden ammatti oli tuntematon, eivät sisälly tähän asetelmaan.

Näiden kahden asetelman luvut osoittavat, että perheenäitien ansiotyö tutkimusenaisten perheiden keskuudessa oli suhteellisesti yleisintä virkamiesten ja konttorihenkilöiden ryhmään kuuluvissa perheissä sekä, mikäli kiinnitetään huomio ammattiin, perheissä, joissa päähenkilöt toimivat kaupan tai kotitaloustyön alalla. Viimeksimainittuun ryhmään kuuluvissa perheissä päähenkilönä oli vaimo.

Perheitä, joissa isä oli kuollut, sisältyi tutkimukseen kaikkiaan 42 eli 7,3 %. Nämä jakaantuivat tuloryhmittäin seuraavasti:

	Kuukausitulot, mk						Yh- teen- sä
	1000— alle 2000	2000— alle 3000	3000— alle 4000	4000— alle 5000	5000— alle 6000	6000 tai enem- män	
Perheitä, joissa isä on kuollut, luku	12	16	8	4	2	—	42
Perheitä, joissa isä on kuollut, %	28,6	38,1	19,0	9,5	4,8	—	100,0
Perheitä kaik- kiaan, %	6,8	19,5	24,2	19,1	9,6	20,8	100,0

Nämä luvut osoittavat, miten isää vailla olevat perheet elivät taloudellisesti keskimääräistä paljon niukemmissa olosuhteissa. Isän kuoleman ohella toinen huomattava — ajankohtainen — syy perheenäidin työssäkäynnin välttämättömyyteen saattoi olla perheen päämiehen sotapalveluksessa olo. Palvelukseen kutsutuille kuuluvilla taloudellisilla eduillahan yksinomaan oli pääkaupungissa vaikeata tulla toimeen. Tällaisia perheitä oli kaikkiaan 108 (18,8 %). Niistä valtaosa (64 eli 59,3 %) kuului ryhmään, jonka kuukausitulot olivat alle 4.000 markkaa. 16:lla oli vain alle 2.000 markan kuukausitulot ja lisäksi 17:llä perheellä alle 3.000 markan tulot kuukaudessa.

X. ASUNTO-OLOT.

Suuri osa tutkimuksessa hankituista tiedoista koski nykyään niin ajankohtaista asutokysymystä. M.m. selviteltiin asunnon hallintamuodot tutkimusenaisten perheiden keskuudessa. Ne

ilmenevät seuraavasta yhdistelmästä, josta myös näkyvät asuntojen suuruussuhteet. Huoneiden lukumäärään nähden on huomattava, että keittiö on katsottu huoneeksi, mutta ei keittokomeroa.

Asunnon huoneiden luku	Perheitä, joilla oli			Yhteensä	
	oma asunto	oma asunto-osake	vuokra-asunto	Luku	%
1	—	1	141	142	24,7
2	—	8	242	250	43,5
3	7	10	68	85	14,7
4	2	6	27	35	6,1
5	—	4	23	27	4,7
6	1	9	17	27	4,7
7	—	2	5	7	1,2
8	—	—	2	2	0,4
Yhteensä	10	40	525	575	100,0

Jotta saataisiin käsitys edellämäinittujen numerojen merkityksestä, verrattakoon niitä sosiaaliministeriön sosiaalisen tutkimustoimiston julkaisemaan erikoistutkimukseen kaupunkien asunto-osoista vuonna 1938¹ sisältyviin Helsinkiä koskeviin tietoihin. Asuntojen suuruuden osalta vertailu muodostuu seuraavanlaiseksi:

	Asuntoja (%:eina), joiden huoneluku oli					Yht.	Huoneita asuntoa kohden
	1	2	3	4	5		
Kaikki Helsingin asunnot	36,0	33,7	13,5	6,9	9,9	100,0	2,3
Tutkimuksenalaisten perheiden asunnot	24,7	43,5	14,7	6,1	11,0	100,0	2,4

Nämä luvut osoittavat, että käsiteltävänä olevilla perheillä ei näiden suhteellisesta suuruudesta huolimatta juuri ollut absoluutisestikaan sen tilavampia asuntoja kuin helsinkiläisillä yleensä. Se, että osaa jälkimmäisten yhden huoneen huoneistoista edellisillä vastasivat kaksi huonetta käsittävät asunnot, on täysin luonnollista. Tutkimuksenalaisten perheiden suurimman osan asunnot olivat siis vielä keskimääräistäkin ahtaammat.

Sosiaalisen tutkimustoimiston mainittu asuntotutkimus kohdistui pääosaltaan pienasuntoihin (enintään 3 huonetta). Näitä

¹ Kaupunkien asunto-olot vuonna 1938. Suomen virallinen tilasto XXXII. Sosiaalisia erikoistutkimuksia 19. Helsinki 1940.

koskeva selvityksen osa suoritettiin edustavasti, siinä kun tarkastelun kohteeksi Helsingissä otettiin joka 7:s pienasunnoista. Tällaisista oli omistajan hallussa 1,1 % (nyt käsiteltävänä olevien perheiden keskuudessa oli vastaava luku, kuten edellisellä sivulla olevasta yhdistelmästä näkyy, 10 eli 1,7 %), asunto-osakkeenomistajilla 16,6 % (vastaava luku tutkimuksenalaisissa perheissä oli 7,0 %) ja vuokranottajien hallussa 82,3 % (vastaava luku tässä tutkimuksessa oli 91,3 %). Tutkimuksenalaisten perheiden keskuudessa asunto-osakkeiden omistajia siis oli suhteellisen vähän vuokralla asumisen ollessa miltei yksin vallitsevaa. Nyt käsiteltävänä olevien perheiden hallussa olevista täysin omista asunnoista oli pienimmässä kaksi huonetta ja keittiö.

Asunnoista oli 265 eli 46,1 % (vastaava luku Helsingin pienasunnoissa oli 57,2 %) sellaisia, joissa oli keskuslämmitys, ja 310 eli 53,9 % (pienasunnoissa 42,8 %) sellaisia, joissa oli uunilämmitys. Jälkimmäinen lämmitystapa näyttää siis tutkimuksenalaisten perheiden asunnoissa olleen tavallista yleisempää.

Seuraava yhdistelmä osoittaa erikokoisten huoneistojen jakaantumisen perheen suuruuden mukaan.

Asunnon huoneiden luku	alle	Perheitä, joiden omassa käytössä olevissa huoneissa asui perheenjäseniä								Yhteen- sä
		5	6	7	8	9	10	11	12	
1	6	20	66	25	15	9	1	—	—	142
2	1	20	111	63	24	13	11	5	2	250
3	—	6	39	19	12	8	1	—	—	85
4	—	2	24	5	1	1	1	1	—	35
5	—	1	21	5	—	—	—	—	—	27
6	—	—	21	5	1	—	—	—	—	27
7	—	1	4	1	—	—	—	1	—	7
8	—	—	2	—	—	—	—	—	—	2
Yhteensä	7	50	288	123	53	31	14	7	2	575
Yht., %	1,2	8,7	50,1	21,4	9,2	5,4	2,4	1,2	0,4	100,0

Tätä asetelmaa silmäläessä kiinnittää huomiota, että suurten perheiden asunnot eivät olleet absoluuttisestikaan väljempää kuin pienempien perheiden. Tämä huomio vahvistaa edellä mainittua toteamusta käsittelyalaisten perheiden asuntojen ahtaudesta.

Seuraava yhdistelmä osoittaa, montako muuta henkilöä perheenjäsenten lisäksi asui perheiden yhteisissä asunnoissa.

Asunnon huoneiden luku	Perheitä, joissa asui perheenjäsenten lisäksi			Yhteensä	Perheitä kaikkiaan
	muita omaisia	kotiapulaisia	asukkeja		
1	13	—	—	13	142
2	18	6	8	32	250
3	7	7	6	20	85
4	2	18	3	23	35
5	2	19	1	22	27
6	4	22	—	26	27
7	—	7	—	7	7
8	—	2	—	2	2
Yhteensä	46	81	18	145	575
Yhteensä, % kaik. perheistä	8,0	14,1	3,1	25,2	100,0

Kuten luonnollista onkin, oli kotiapulaisia suhteellisesti eniten suurissa huoneistoissa. Muihin omaisiin ja asukkeihin nähden asianlaita sen sijaan oli päinvastainen. Vuoden 1941 väestötiedustelun mukaan oli Helsingin ruokakunnista 6,6 % sellaisia, joissa oli kotiapulaisia, sekä 8,4 % sellaisia, joiden luona majaili asukkeja. Kaikkiaan yli 1/4 käsittelynalaisista perheistä oli sellaisia, että niissä perheenjäsenten lisäksi asui muitakin omaisia. Palkattua aputyövoimaa (kotiapulaisia, päiväapulaisia y.m.) käytettiin 85 (14,8 %) perheessä. Nämä olivat valtaosaltaan (64 perhettä) sellaisia, joissa oli neljä kotona asuvaa lasta.

Perheen koko tuloista laskettu vuokratprosentti oli eri tulo-luokissa keskimäärin 16,0. Vastaava pienasuntotutkimuksessa saatu luku oli ennen viimeisiä sotia, vuonna 1938, 22,4 %.

Selvityksen yhteydessä koottiin tietoja myöskin siitä, kuinka suuressa määrässä tutkimuksenalaisten perheiden keskuudessa suoritettiin omakohtaista palstaviljelytoimintaa. Tulokseksi saatiin, että niin huomattava määrä kuin 291 perhettä (50,6 %) harjoitti kasvitarhaviiljelystä. Suurimmalla osalla perheistä oli tällöin käytettävissään ainoastaan vuokramaata (270 perhettä eli 47,0 %) vain 21 perheen (3,7 %) saattaessa omalla maallaan viljelystä ylläpitää.

XI. PERHEET KAUPUNGINOSIEN MUKAAN.

Millä tavalla tutkimuksenalaiset perheet suhteellisesti jakaantuvat Helsingin eri osien kesken, käy ilmi seuraavasta yhdistelmästä. Aasukasmäärät siinä tarkoittavat hengillekirjoitettua väestöä vuoden 1942 alussa. Ruokakuntien luku taas on saatu edellä monesti mainitusta elintarvikkekorttien jakelun yhteydessä keväällä 1941 suoritetusta väestötiedustelusta.

Alue (suluissa kaup.osien numero)	Tutkimuksenalaisia perheitä		Asukkaita kaikkiaan		Ruokakuntia	
	Luku	%	Luku	%	Luku	%
1 Kruununhaka (I)	30	5,2	14.209	5,6	6.206	5,6
2 Keskusta (II, III ja IV)	46	8,0	28.896	11,4	13.441	12,2
3 Punavuori ja Eira (V ja VI) ..	31	5,4	21.746	8,6	10.940	10,0
4 Kaivopuisto (VII ja IX)	32	5,6	20.901	8,2	9.050	8,2
5 Katajanokka (VIII)	4	0,7	4.656	1,8	1.737	1,6
6 Söörnäinen (X—XII)	163	28,3	66.972	26,4	31.590	28,7
7 Töölö (XIII—XV)	77	13,4	56.492	22,2	23.476	21,4
8 Tilkan alue ja Ruskeasuo (XVI)	2	0,4	703	0,3	262	0,2
9 Pasila	8	1,4	1.754	0,7	890	0,8
10 Vallila, Hermannin, Kumpula ja Toukola (m.m. XXI—XXVI) ..	148	25,7	22.251	8,8	7.749	7,1
11 Käpylä (XXV—XXVI)	18	3,1	8.212	3,2	2.370	2,2
12 Jätkäsaari ja Lapinlahti (XX)	—	—	271	0,1	65	0,1
13 Suomenlinna ja muut saaret sekä muut henkilöt	2	0,4	4.097	1,6	493	0,4
14 Muut alueet rautatien länsip.	14	2,4	2.258	0,9	583	0,5
15 Muut alueet rautatien itäpuol.	—	—	472	0,2	1.147	1,0
Yhteensä	575	100,0	253.890	100,0	109.999	100,0

Suuria perheitä oli siis keskimääräistä enemmän etenkin Vallilassa, Hermannissa, Kumpulassa ja Toukolassa ja taas huomattavasti keskimääräistä vähemmän Töölössä. Eräänä syynä tämän kaupunginosan viimeiseen järjestyksiin on, että se Helsingin kaupungin alueista on naisrikkain, joten siellä tästä syystä on paljon naimattomia naisia.

XII. PERHEIDEN VÄESTÖPOLIITTISIA TOIVOMUKSIA.

Kyselylomakkeessa oli varattu myöskin tilaa, jossa vanhemmat saivat esittää ajatuksensa siitä, miten suurten perheiden asemaa olisi helpotettava. Tällaisia toivomuksia esitettiin 507 vastauksessa. Ensi sijalla näissä mielipiteen ilmaisuihin oli kylläkin erittäin ajankohtainen toivomus asunto-olojen parantamisesta, minkä toi julki 141 lomakkeen palauttaja. Verohelpotuksia odotti 112¹, suurempia säännöstelynäisten elintarvikkeiden jakelumääriä 80, lapsi- ja raha-avustuksia sekä perhelisiä 58, omakotilainoja 34, parannusta kotiapulaiskysymykseen 21, helpotusta oppikoulumaksuihin 17, parempia palkkoja 14, jonotuskortteja perheenäideille 8, omaa viljelyspalstaa 7, perheenäideille kesälomia 5, työttömien järjestämistä suurten perheiden avuksi 5, kodinperustamislainoja 2, palkintoja suuriperheille 2 sekä äitiys- ja lastenhuollon uskomista kansaneläkelaitokselle 1.

¹ Vuonna 1943, tutkimuksen toimittamisen jälkeen, tulo- ja omaisuusverotuksen uudistus saatiinkin toteutetuksi, ja myöskin kunnallisverotuksen lapsivähennyksiä korotettiin. Täten suuriperheiden verotaakkaa huomattavasti kevennettiin.